

YBL SZELLEMÉBEN

AZ AKUSZTIKÁTÓL AZ ARANYBOJTIG

Építész: ZDA ZOBOKI ÉPÍTÉSZIRODA |
ZOBOKI GÁBOR
Szerző: ZÖLDI ANNA
Építészeti fotó: HLINKA ZSOLT

BUDAPEST

Az Operaház szimbolikus épület egy városban. Nem csak a Magyar Állami, hanem úgy általában, a 19. századi operajátszás összes helyszíne. Mára az opera műfaja társadalmi jelentőségét elvesztette, az épületek mégis egyfajta jó értelemben vett elikultúra otthonai, ahová megtiszteltetés belépni, és részesülni az éteri élményből, amellyel a ház megajándékoz. Ezt az ajándékot kapta vissza Budapest hosszú évek alapos, a legapróbb részletekig igényes munkájával. A Magyar Állami Operaház felújított épülete tökéletes tükre a 19. századi operajátszás atmoszférájának.

VALÓSZÍNŰLEG nem túlzás a felújítást karmesterként levezé-
nő Zoboki Gábor büszke kijelentése: ha valaki ma a világban
autentikus 19. századi operaházat akar látni, Budapestre kell
jönnie. Mintha egy igazán kvalitásos kosztümös film díszletébe csőp-
pennénk, szinte fáj, hogy nem uszályos ruhában érkezünk. A díszlet-
szerűség ezúttal nem valamiféle hamisságot jelez, mint oly gyakran a
sokat szidott visszaálmódott múlt esetében. Minden az igényes részle-
teken múlik, ahol ugyebár az ördög lakik – akit Erwin Schrott olyan
meggyőzően alakított a megnyitás utáni napokban, Boito drasztiku-
san kortárs felfogásban színre vitt művében. Kovalik Balázs látványos
utópiája cseppet sem idegen a 19. századi tértől, amely befogadta, és
ez az opera műfajának speciális mivoltában rejlik. A futurisztikus fa-
lanszterdíszlet, Hamvas Béla függönyre vetített sorai, a rendkívüli,
már-már túlzott zenei gazdagság tökéletes összhangot alkot a tömén-
telen arannyal, vörös brokáttal, a mennyezetten tobzódó, a zenét ün-
neplő barokkos sereglettel, a szemüveges koreai Fausttal és az argen-
tin – de neve alapján minden bizonnyal Európából kivándorolt – Me-
fisztóval. Minden egy művé áll össze, „a” mű-vé, ahogy a műfaj neve,
OPERA=MŰ is üzeni.

AZ A GAZDAGSÁG és teatralitás, amely ebben a 19. században virágko-
rát élő műfajban jelen van, a praktikum, célszerűség és gyorsaság ko-
rában már látszólag idegen, nem véletlenül törekszik a kortárs opera-
játszás a heroikus sztereotípiáktól mentes, puritán előadások létreho-
zására. Véleményem szerint ez teljes tévút, az opera nem fosztható
meg a túlzásoktól, amik a lényegét adják, még ha a túlzás adott eset-
ben a radikális eszköztelenséget jelenti is – ezért is állja meg a helyét
Kovalik messzemenőleg teatrális rendezése, amellyel én a felújított
Operaházat felavattam. És minden bizonnyal ezen az állásponton van
a köztudottan zenerajongó Zoboki is, aki az épületet e teatralitás je-
gyében, Ybl Miklós szellemében és vállaltan az ő fejével gondolkodva
újította meg. A felújított Operaház 19. századibb a 19. századnál, ez
egyébként paradox módon akkor a legnyilvánvalóbb a szemlélő szá-
mára, amikor üres, vagyis nincs benne közönség. Ekkor élvezhető tel-
jes pompájában az az összművészeti bravúr, amit Ybl, és a nyomában
járó Zoboki létrehozott.

AZ OPERA FŐÚRI, és így természetesen reprezentációs műfajként jött
létre a 18. század elején. Az eredetileg itáliai műfaj viharos gyorsaság-
gal terjedt el az európai udvarokban, és születésétől fogva nemzetközi
volt. Az átlagember az Amadeus című filmből alkothat fogalmat ma-
gának arról, mit jelentett Mozart korában az opera, nem csak a hang-
jegyeket olykor sokalló II. József, de a nép számára is – felejthetetlen
jelenet és mélyen kifejezi a műfaj lényegét, amikor a már halálos beteg
Mozart egy külvárosi kocsmában zongorán kíséri a Varázsfuvola ret-
tentő frivol előadását. Igen, az opera eredendően ilyen is – nem ma-
gasztos, és nem úri, hanem harsány és sok. A 18–19. század fordulójára
főúri reprezentációból a polgárság önreprezentációjának kifejezőjévé
vált, kis, barokk színházépületek helyett többezres nézőtereken gyű-
lik össze az operák hallgatósága, akik a zene mellett persze a szociális
élvezeteknek is e házakban hódoltak. A minden művészetet – drámát,
költészetet, festészetet, zenét – egyesítő összművészeti alkotás, a ma-
gas művészet csúcsa meglepő módon tömegműfajjá lett. Sorra épültek
Európa-szerte az operaházak, amelyekben a kor díszítőművészeti és
építészeti tudása csúcsonyul ki. A drezdai, bécsi, milánói dalszínhá-
zak között 1884-ben megnyílt Magyar Állami Operaház különleges

ékkő, már születése idején kitűnt kiváló arányaival, harmonikus tere-
ivel és díszítésével. Közismert anekdota, hogy Ferenc József parancs-
ba adta, hogy Budapest Operaháza nem lehet nagyobb, mint Bécsé.
A megnyitón mégis sértetten jegyezte meg: azt elfelejtettem mondani,
hogy szebb se lehet!

AZ OPERAHÁZ építési programját báró Podmaniczky Frigyes, a terv-
pályázat bíráló bizottságának elnöke, a Fővárosi Közmunkák Taná-
csának alelnöke adta meg. Podmaniczky ragaszkodott ahhoz, hogy
az Operaház építésénél magyar iparosok és művészek dolgozzanak.
A ház rangját jelzi, hogy megnyitása óriási társadalmi esemény volt,
nem csak főúri körökben. 1912-re a közönség már ki is nőtte, az akkor
pályakezdő Medgyaszay István tervei alapján alakították át. Az átala-
kítás érintette a nézőteret, a zenekari árkot, a színpad előterét, a férő-
helyek növelése azonban a hangzás romlásával járt, mivel a zenekar
takart helyzetbe került. A huszadik század során még egy további fel-
újítás történt a nyolcvanas években, ekkor javarészt a technika újult
meg az akkori kor színvonalán. A szocializmus idején jó sok vörös bár-
sony került az Operába, ami tovább rontotta az akusztikát. A jelenle-
gi felújítás első és legfontosabb kérdése tehát az volt: mit tekintünk
helyreállítandó, autentikus állapotnak?

AZT HINNÉ AZ EMBER, ilyen színvonalú műemlék esetében nem kér-
dés, hogy az eredeti állapotokat kell helyreállítani, itt azonban máris
akadályba ütközünk, ugyanis Ybl rajzai elvesztek. Maradt viszont egy
vázlat, ami sosem épült meg, mert magának Yblnek még a kivitelezés
előtt módosítania kellett, hogy megfeleljen a szigorodó tűzrendészeti
szabályoknak. Nem egészen három évvel a budapesti Operaház me-
nyitása előtt égett le ugyanis a bécsi Ringtheater, ahol közel 500 em-
ber meghalt, így a nézőtér nem épülhetett meg a vázlaton ábrázolt
módon. A Zoboki-féle felújítási mátrixban Ybl eredeti elképzelései,
a korabeli példák tanulságai – melyekből Ybl igazolhatóan merített –,
a korszerű lehetőségek, a 21. századi operajátszás követelményei,
a műemléki szempontok és felmérések, a lehető legjobb akusztikai és
esztétikai élmény megteremtése együtt szerepeltek, és adták ki végül
a döntéseket, amelyek nyomán a ház újjászületett. Klasszikus értelem-
ben tehát nem használhatjuk minden részlet esetében az „eredeti” jel-
zőt, inkább korhű, méghozzá a kor szelleméhez hű felújításról beszél-
hetünk.

AMI VÁLTOZOTT, az elsősorban a jobb hangminőséget és akusztí-
kát szolgálja. Ezért állt vissza az Ybl-féle állapotra a színpad,
nézőtér és zenekari árok viszonya, vállalva ezzel mintegy két-
száz szék elvesztését. A zsöllye alatti ügynevezett zengőtérnek a néző-
térhez kapcsolása nem csak a szellőztetést szolgálja, hanem a jobb
zenekari hangzást is, ahogy a zenekari árok mellvédjének áttörése is.
A nézőtér elrendezése az említett, soha meg nem valósult Ybl-vázlat
alapján változott, két oldalról megközelíthető, egy tömbbe foglalt
zsöllyével. Az így kiszabadult, kemény anyagú oldalfalak is a hangzást
javítják, ahogy a páholyok közti tömör falak helyetti nádszövet is
a hangterjedést segíti. Szintén a hangvisszaverődés érdekében kaptak
a páholyok kemény alapra kasírozott textil oldalfalakat, és tűnt el
a felesleges puha bársony a nyílások körül. A színpadnyílást keretező
festett fafüggönynek is akusztikai szerepe van.

AZ OPERAHÁZ bájos sajátossága volt, hogy eredendően voltak helyek,
ahonnan látni nem, csak hallani lehetett. Ide fillérékért lehetett jegyet
kapni, és igazán intim élményt nyújtott bekuckózva átadni magunkat
a pusztának. Azonban a lehetőségekhez mérten ez is változott,
a harmadik emeletről, az oldalkarzatról kikerült három széksor, újabb
hangvisszaverő felületekkel gazdagítva a lehetőségeket. Paradox mó-
don nem a bebáronyozott királyi páholyban kapja a néző a legtelje-
sebb hangélményt, hanem fent a harmadikon, ami igazán demokratio-
kussá teszi a műfajt. Legfelül pedig, az európai nagy operaházakhoz
hasonlóan, a kivett székek helyén megemelt állóhelyeket alakítottak
ki a kispénzü operarajongók számára. A harmadik emelet közönségé-
nek már nem kell az estélyis szemek elől takartan, az oldallépcsőn

felóvakodnia, ezt a lépcsőházat is bekapcsolták a forgalomba, szintjeit a ház fő szintjeihez igazították, annál is inkább, mert itt működik az akadálymentesítést szolgáló lift is.

A NÉZŐTÉR elrendezésének változásai további esztétikai, anyagválasztási döntéseket vontak maguk után, ahol már csak a jó ízlés lehetett támpont, hisz nem eredetileg is meglévő részletekről van szó. Itt volt szükség arra, amit Zoboki úgy nevez: Ybl fejével gondolkodni. Európa legkiválóbb műhelyeiből kerültek ki azok az egyedi tervezésű textilek, berendezések, amelyek az i-re a pontot fekteszik a mezei néző szemében, aki aligha tudja és akarja megítélni a műemléki hűséget. Ebben a hallatlanul igényes tervezés nem ismert kompromisszumot, nehéz perceket szerezve sokszor az intézmény gazdájának, akik érthető módon már a nyitást várták türelmetlenül.

A DÍSZÍTÉSEK színének vonatkozásában volt a dolog a legegyszerűbb, a festés színe többnyire megtalálható a rétegek lefejtése során. A színhasználatra is volt Yblnek koncepciója: az előcsarnoktól, a külvilág felől a nézőtér – a zene szentélye – felé haladva nő az arany mennyisége – ezt most aranyfesték helyett valódi 24 karátos aranyfüsttel kiviteleztek. Függőlegesen pedig, a mennyezeti Lotz-freskó irányában az éteri színek, a kék és a zöld intenzitása nő. Számolatlanul lehetne sorolni a részletekre vonatkozó építészeti és esztétikai döntéseket, de egyetlen példa jól illusztrálja az igényességet, amellyel az aprólékos munka zajlott. Az említett kékék és zöldek felelősek a kárpitok domináns vörös színének kompenzálásáért. A komplementer kontraszt felerősíti az ellentétes pólust, miközben jelenléte harmóniát teremt. Ezt tudván a páholyok oldalára kerülő, egyedi tervek alapján szőtt, ananászmintás vörös brokátba lehetőfinom türkizkék szálát is szőttek, ami a szem számára színként nem, csak hatásában érzékelhető.

—
Tervezés és kivitelezés: 2017–2022
Teljes beépített felület: 27 200 m²
—

Generáltervező, építésztervező:
ZDA ZOBOKI ÉPÍTÉSZIRODA KFT.

—
Vezető tervező:
ZOBOKI GÁBOR
Projektvezető:
BORZÁK RICHÁRD, TURI ZOLTÁN
Projektkoordinátor:
FARKAS DÓRA
—

Építész munkatársak:
ANTMANN SOMOGYI ANDRÁS,
MOLNÁR MÁTÉ, ÁRVAINÉ SZABÓ
VALÉRIA, MOLNÁR ZOÉ, BÁNSÁGI
DÁVID, ORLOVITS BALÁZS, BESEY
JUDIT, PALÁSTI ILDIKÓ, CSÖNDES-
ALBERT FATIME, POLLER MÓNICA,
FEKETE ATTILA, REPPERT BÉLA,
FEKETE FERENC, RÉVAI VIRÁG,
GALGÓCZKI BONIFÁC, RUTKAI PÁL,
IVÁNYI RÉKA, SEIDL KRISZTIÁN,
JACZÓ ANNA, SILVESTER CSABA,
KACSOH GÁBOR, SZLABEY BALÁZS,
KAKAS LÁSZLÓ, TÍMÁR ANDRÁS,
SZONTÁG JÚLIA DOMINIKA,
KORMÁNYOS ANNA, SZTANKÓ
GERDA, LENCSÉS ALBERT,
MIKLÓS BERNADETT

—
Építész társtervező:
ZED ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ KFT. |
ZIMAY BALÁZS
—

BELSŐÉPÍTÉSZET
Műemléki területek:
CZAKÓ KÁLMÁN, SIMON MÓNICA,
HARASZTI LÍVIA, KALÁSZ DÓRA,
PÁLMAI-JUHÁSZ PATRÍCIA, FEHÉR
MARIANNA
Üzemi területek:
DEMETER NÓRA, SIMON EDINA
Tájépítészet:
NEMES ZOLTÁN, KOSZORÚ BÁLINT
Látványtervezés:
MÁTÉTELKI ÁKOS (THE GREYPIXEL)
—

Restaurátorok:
SERES ANDRÁS, TÓTH ALEXANDRA,
MAGYAR ÉVA, TÍMÁR LŐRINC,
NAGY MELINDA, RÉKASY BÁLINT,
ZÁGONI PÉTER, KÓBOR ZSOLT,
LUDÁNYI GÁBOR, HERLING ZSUZSA
—

Műemléki szakértés:
MEZŐS TAMÁS
Textiltervezés:
FELLEGI ESZTER, RÉVÉSZ ESZTER
—

—
Művészettörténet:
BRANCZIK MÁRTA
Színpadtechnológia:
TOMPAI ZSUZSA
Világítástervezés:
HAÁSZ FERENC
—
Generálkivitelező:
WEST HUNGÁRIA BAU KFT.; LAKI
ZRT.; ÉPKAR ZRT.
—

Megrendelő:
LIGET BUDAPEST ZRT.,
OPERA VAGYONKEZELŐ KFT.,
W-É-L OPERA KONZORCIUM

Az Operaház teljes körű, történeti
rekonstrukciója keretében megújult
a homlokzat, a homlokzati díszítés,
a főhomlokzat és tetődíszkivilágítása,
valamint a tető borítása is

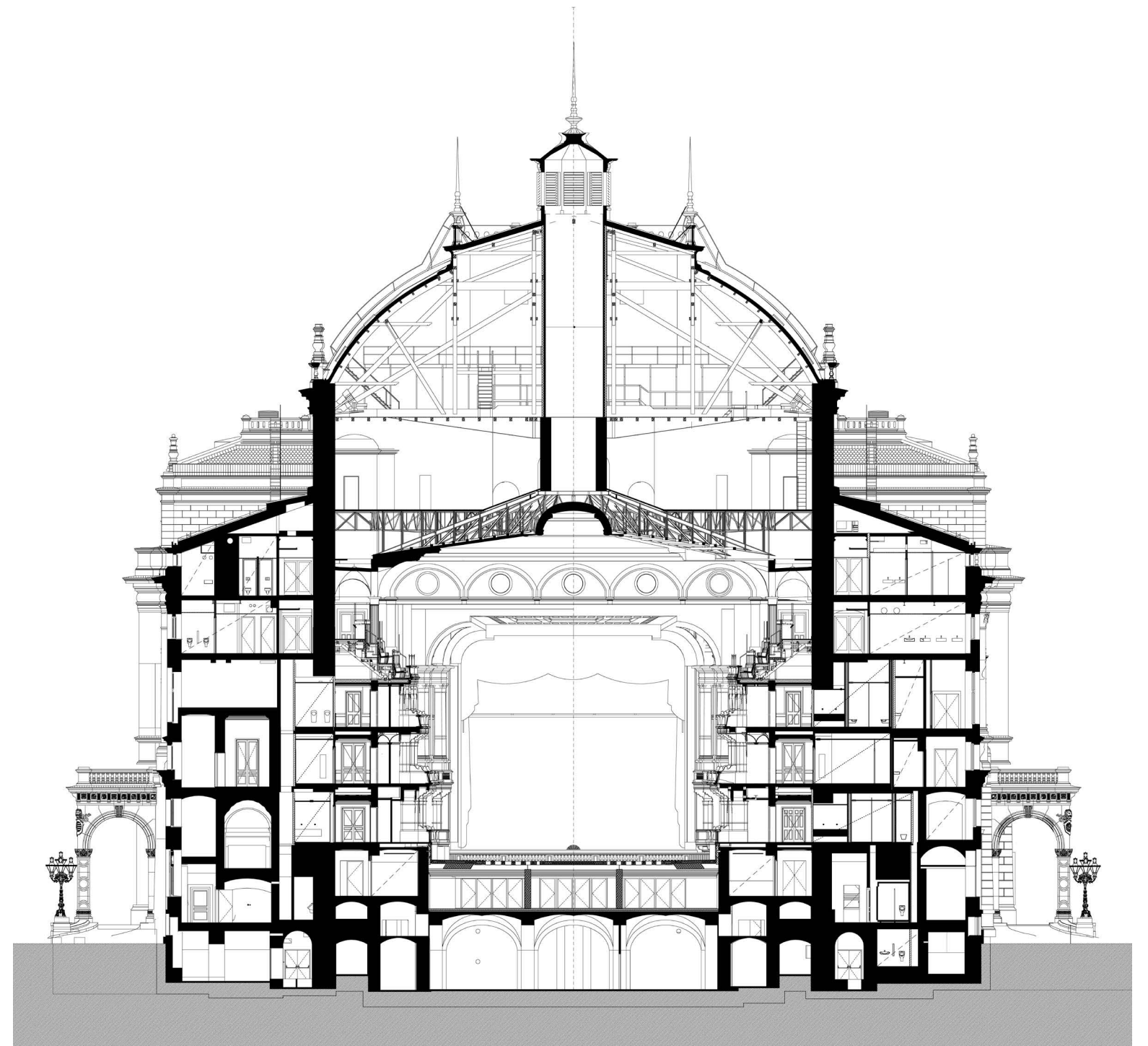

A pompás belsőben a valódi kő, illetve márvány helyett eredetileg is többnyire festett műmárványt vagy márványporból készített stukkót alkalmaztak. Mindehhez az előcsarnok felől a nézőtér felé egyre fokozódó, dús aranyozás járult, ami a legutóbbi felújításkor megfogyatkozott, most viszont 24 karátos aranyfüst bevetésével pótolták. A főlépcsőház új csillárokat kapott a jobb megvilágítás érdekében.

A roppant kényelmes nézőtéri székeket sokszorosan egyeztetett, részletes tervek alapján egy külföldi cég gyártotta, kifejezetten a budapesti Operaház számára. Az eredeti nézőszám ugyan csökkent, a kényelem viszont nőtt, és ez a mai operahallgatási szokásokat figyelembe véve helyénvaló.

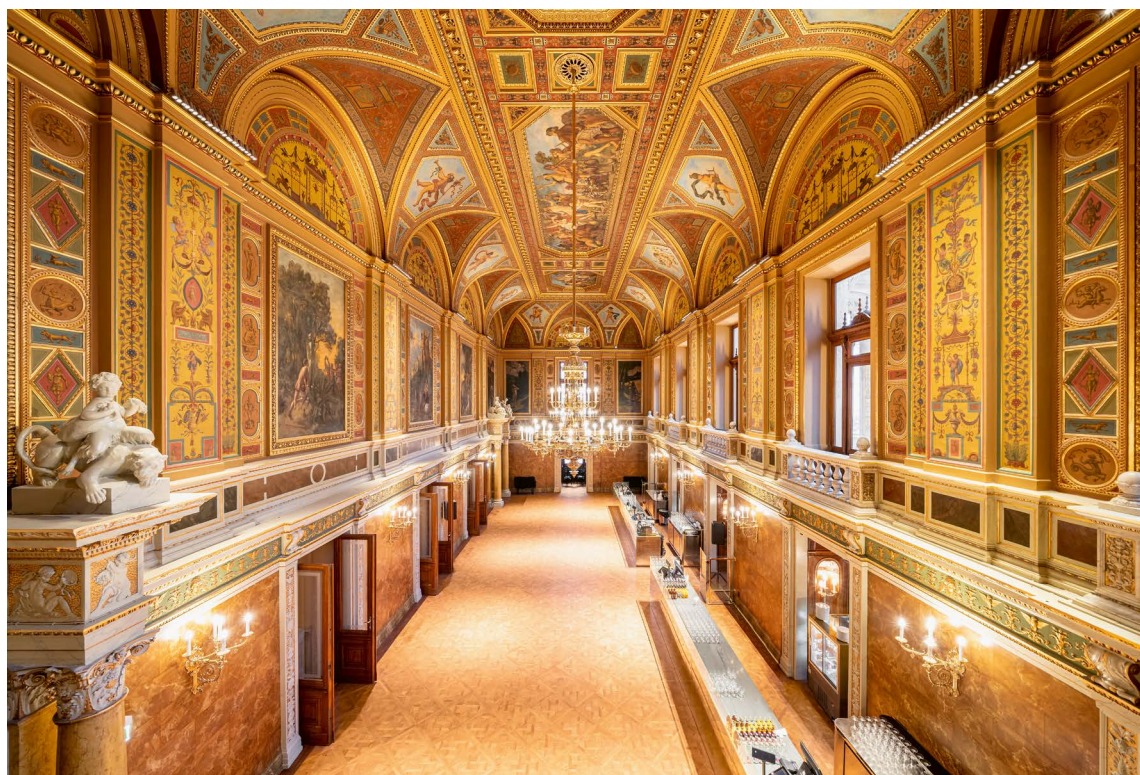
A színpadnyílás visszanyerte eredeti helyzetét, a nézőtér alatti terület a zenekari árokkal összekapcsolt zengőtér, amely egyben az elárasztásos szellőzést is szolgálja. A 25 méter széles nagyfüggöny Angliában készült, mert ekkora méretet csak kevés helyen tudnak egyben kiteríteni a világon. Elé visszakerült a barokk színházakra jellemző fafüggöny.

A felújítás során a hatszáz nyílászárótól a több ezer wolframszálas fényforrásig minden egyedileg készült. Lotz Károly eredeti színeiben restaurált, 45 méteres kerületű, kör alakú mennyezet-freskóját, amely a zene apoteózisát ábrázolja, egy eredetileg Mainz-ből rendelt, több mint három tonnás bronzcsillár világítja meg. Az égőket a felújítás során ismét felfelé fordították, ahogy Ybl tervezte, igaz, ő még gyertyákkal.

A budapesti Operaház belsőépítészetében a korabeli magyar, európai rangú díszítőművészet, asztalosmunka, képzőművészet együtt van jelen. Az asztalosmunkák Thék Endre műhelyéből kerültek ki, a ruhatár tölgyfából faragott eredeti berendezését felújították.

A büfé legpompásabb éke a díszítőfestés, Feszty Árpád kilenc falfestménye. Közülük öt még a 19. század végén megrongálódott, most az előző felújításhoz képest helyreállították őket, visszakerültek az Ujváry Ignác által megfestett pótlások. A pult a homlokzat felőli falra került, az ablakok helyett pedig ajtókat nyitottak az Andrássy útra néző teraszra, így a szünetek is elegáns miliőben telhetnek.

Az árkádos terasz boltozatát Zsolnay-kerámiák díszítik

„Az újkori ember abban a tévedésben él, hogy az intenzív művelés szellemét magának kell megteremtenie, a célt magának kell megállapítania, a színvonalat magának kell megalkotnia, az eszméket magának kell kigondolnia. Azt, hogy mit kell tenni, azt az emberben élő szeretet szelleme öröktől fogva tudja. Az erők nem az új szellem feltalálására, hanem az örök és egyetemes szellem megvalósítására valók.” (Ezt a függönyre vetített Hamvas Béla-idézetet olvashatták a nézők a felújított Opera nyitóelőadásán.)